Öğrenme çıktısı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklayabilme

Türkler Nasıl Müslüman Oldu?

Türkler İslamiyet'le tanışmadan önce pek çok inançla karşılaşmıştı: Budizm, Maniheizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık, Şamanizm. En yaygın inanç ise Gök Tengri'ydi. İslam ordularıyla ilk karşılaşma Hz. Ömer döneminde oldu. Türklerin büyük topluluklar hâlinde Müslüman olması yaklaşık üç yüzyıl aldı.

Yayılmayı yavaşlatan	Yayılmayı hızlandıran
Emevî yöneticilerinin Arap olmayan Müslümanları önemsememesi (mevali)	Abbâsîlerin eşitlik ve adalet politikası. 751 Talas Savaşı: Türkler Çinlilere karşı Müslüman Arapları destekledi. Gök Tengri inancıyla benzerlikler: tek Tanrı, ölümden sonra hayat, cennet-cehennem. Temizlik ve ahlak anlayışı, adak ve kurban, cihan hâkimiyeti ile cihat anlayışının benzerliği.

İki dönemin kültürü: Bozkır kültürü

İslamiyet öncesi Türk kültürüne **bozkır kültürü** denir, iki temel dayanağı at ve demirdir. At; ulaşımda, savaşta ve beslenmede kullanılırdı. Demir işlenerek silah ve araç yapılırdı. Giyimde hayvan derisi ve yün öne çıkardı. Hükümdarlar **kurgan** denen anıt mezarlara gömülürdü. Askerlik bir meslek değildi.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Türklerin İslamiyet'i benimsemesinde **kendi kültürlerine yakın bulmaları** da etkili oldu. Değişim bir kopuş değil, eski ile yeninin **kaynaşmasıdır**.

Önce ve sonra: Karşılaştıralım

Alan	İslamiyet öncesi	İslamiyet sonrası
Yaşam	Konargöçer, çadır (otağ), hayvancılık; Uygurlarda yerleşik hayat	Şehirler (kend) kuruldu, ama halkın çoğu konargöçer kaldı; hayvancılık yanında esnaflık ve ticaret
İsim, unvan	Türkçe adlar: Bumin, Bilge, Mete	Arapça ve Farsça adlar yayıldı (Satuk Buğra Han'ın adına "Abdülkerim" eklenmesi), Türkçe adlar da sürdü
Mimari	Kurgan, tapınak, saray (Uygur), kerpiç ev	Cami, medrese, türbe, ribat, hastane, hamam
Sanat	Hayvan motifi, balbal, Pazırık halısı, minyatür	Geometrik ve bitkisel bezeme; hat ve tezhip gelişti; heykel azaldı
Yazı, dil	Göktürk (38 harf) ve Uygur alfabesi; Uygurlarda kâğıt ve tahta kalıpla matbaa	Arap alfabesi yaygınlaştı; Arapça, Farsça kelimeler girdi, Türkçe konuşulmaya devam etti
Edebiyat	Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş, Göç; Orhun Kitabeleri	Satuk Buğra Han Destanı, Dede Korkut, menkıbeler; Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't-Türk

Destanlar, yazıtlar ve ilkler

- **Oğuz Kağan Destanı** Asya Hun, **Ergenekon** Göktürk, **Türeyiş** ve **Göç** destanları Uygur döneminde ortaya çıktı.
- **Orhun Kitabeleri** Göktürk alfabesiyle, **Karabalgasun Kitabeleri** Uygur alfabesiyle yazıldı.
- 38 harfli Göktürk alfabesini Bulgarlar, Hazarlar ve Peçenekler de kullandı; alfabe Avrupa içlerine kadar yayıldı.
- Uygurlar bilime ve edebiyata önem verdi, mabetlerinde kütüphaneler kurdu.
- Dünyanın bilinen en eski halısı **Pazırık halısıdır**. Hun ve Göktürk hükümdarları **otağ** denen büyük çadırları, Uygurlar **sarayları** kullandı.

Öğrenme çıktısı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklayabilme

Mimari, Sanat ve Edebiyatta Değişim

Kervansaray: Ribat (temsilî)

Yeni yapılar

- **Cami:** Uygur tapınakları dönüştürüldü, sonra büyük camiler yapıldı.
- **Türbe:** Kurgan yerine geldi; âlim ve hükümdarlar için yapıldı.
- **Medrese:** İslamiyet'in ilk yatılı üniversiteleri kabul edilir.
- **Ribat:** İpek Yolu'nda kervanları koruyan kervansaraylar.
- Bu yapıların giderleri **vakıflarla** karşılandı, Türk vakıf geleneği başladı.

Süslemede cebir ve geometri

İslam'da heykel ve tasvir hoş karşılanmadığı için Karahanlılar yeni arayışa girdi. Matematik ve geometri bilginleri, soyut ve görkemli bezemeler tasarladı. Türk-İslam sanatının temelini bu geometrik ve bitkisel bezemeler oluşturdu. Dokumacılık, minyatür, ebru, kuyumculuk da sürdü, hat ve tezhip gelişti.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Kurganın türbeye dönüşmesi, eski geleneğin yeni inanca **uyarlandığını** gösterir. Bu, kültürel değişimin nasıl işlediğine güzel bir örnektir.

İki büyük eser

Kutadgu Bilig

Yazarı: Yusuf Has Hâcib. **Anlamı:** Mutluluk veren bilgi. Balasagun'da başlandı, Kaşgar'da bitirilip Buğra Karahan'a sunuldu. Devlet yönetimini, yöneticilerin ve halkın karşılıklı sorumluluklarını anlatır. Kut anlayışının sürdüğünü gösterir.

Divanü Lügati't-Türk

Yazarı: Kaşgarlı Mahmud. Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür. Araplara Türkçe öğretmek ve Türkçenin zenginliğini göstermek için yazıldı. Türk boylarının lehçelerini, hayatını anlatır. **İlk Türk dünya haritası** ve **On İki Hayvanlı Türk Takvimi** bu eserdedir.

Eserini yazan bir âlim (temsilî)

DİKKAT!

Kaşgarlı haritayı **yeryüzünün şekli gibi daire biçiminde** çizmiştir. Bu, onun coğrafya bilgisini gösterir, Türklerin Dünya'yı yuvarlak bildiğine işaret sayılır.

Menkıbe: Din büyüklerinin veya ünlü kişilerin olağanüstü davranışlarını anlatan hikâyelerdir.
Dede Korkut Hikâyeleri: İslamiyet öncesinden gelen anlatı geleneğinin yeni dönemde sürdüğünün örneğidir.

Öğrenme çıktısı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklayabilme

İlk Müslüman Türk Devletleri

Devlet	Merkez	Önemli özellik	Yönetim dili
Karahanlılar	Balasagun	Karluk, Yağma, Çiğil Türkleri kurdu. Satuk Buğra Han'la ilk Müslüman Türk devleti oldu. Semerkant, Buhara, Kaşgar kültür merkezi oldu. 1040'tan sonra ikiye ayrıldı.	Resmî dil Türkçe; Uygur ve Arap alfabesi
Gazneliler	Gazne	Alp Tigin kurdu. Gazneli Mahmud "sultan" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı oldu, Hindistan'a 17 sefer yaptı. 1040'ta Dandanakan'da yenildi, 1187'de yıkıldı.	Arapça ve Farsça; sarayda ve halkta Türkçe; Arap alfabesi
Büyük Selçuklular	Kuruluş: Merv, Semerkant, Buhara çevresi	Tuğrul Bey, Dandanakan zaferinden sonra kurdu. Pasinler (1048), Malazgirt (1071). Alparslan, Melikşah, vezir Nizamülmülk, Sultan Sencer dönemleri önemlidir.	Arapça ve Farsça; sarayda ve halkta Türkçe; Arap alfabesi

Seyyahların gözüyle

Şihabeddin El Ömerî; Türkistan'ı meraları, çobanları ve kahramanlarıyla, Gazne'yi temiz havası ve tatlı sularıyla anlatır. Selçuklu topraklarında köylerin cami ve mescitlerle süslendiğini, medrese, ribat ve zaviyelerin kurulduğunu, âlim sayısının arttığını yazar.

BUNU UNUTMA

Nizamiye Medreseleri, vezir Nizamülmülk'ün katkısıyla kuruldu. Bugüne örneği ulaşmadı, ama eğitime verilen değerin simgesidir.

Dün ve bugün

O dönemdeki değişim	Günümüzdeki yansıması
Cami ve külliye mimarisi	Büyük Çamlıca Camisi: Selçuklu-Osmanlı tarzını çağdaş çizgiyle birleştirir. Dört minaresi Malazgirt'e ithafen 107,1 m.
Kervansaray geleneği	Konya'da 800 yıllık Obruk Hanı restore edilerek otele dönüştürüldü.
İslam kültüründen gelen isimler	2021'de en çok verilen adlar: Yusuf, Zeynep, Elif.
Hat, çini, tezhip	Çağdaş camilerde ve sanat atölyelerinde yaşatılıyor.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Tarihsel olaylar **kendi döneminin koşullarıyla** değerlendirilir, bugünün ölçüleriyle yargılanmaz.

Tarihsel empati: Hikâye yaz

Kendini İslamiyet'e geçiş döneminde yaşayan biri olarak düşün. Çadırdan kente, kurgandan türbeye, Göktürk harflerinden Arap harflerine neler değişti, neler aynı kaldı? Kısa bir hikâye yaz. Millî ve manevi değerlere saygıyı anlatmayı unutma.

Notlarım

Öğrenme çıktısı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklayabilme

Haritada İlk Müslüman Türk Devletleri

Haritayı okuyalım

- **Karahanlılar** en doğudadır; merkezleri Balasagun ve Kaşgar'dır. 751 **Talas Savaşı** bu bölgede yapıldı.
- **Gazneliler** adını Gazne'den (bugünkü Afganistan) aldı; 1040'ta **Dandanakan'da** yenildi.
- **Büyük Selçuklular** Merv ve Nişabur'dan Rey, İsfahan ve Bağdat'a ilerledi, **Pasinler** ve **Malazgirt** ile Anadolu'ya yöneldi.

A+ SINAVDA ÇIKABİLİR

Selçukluların batıya ilerleyişi, Türklerin yönünü **Anadolu'ya** çevirdi. Malazgirt'ten sonra Türkler kitleler hâlinde Anadolu'ya yerleşmeye başladı.

Kronoloji

751 Talas	840	963	1040	1040 sonrası
Türkler Müslüman Arapları destekledi.	Karahanlılar Balasagun merkezli kuruldu.	Alp Tigin, Gaznelileri kurdu.	Dandanakan Zaferi, Büyük Selçuklu kuruldu.	Karahanlılar Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldı.

1048	1071	1157	1187	1212
Pasinler: Selçuklular Bizans'ı yendi.	Malazgirt Zaferi, Anadolu'ya yerleşme başladı.	Sencer'in ölümünden sonra Büyük Selçuklu yıkıldı.	Gazneliler yıkıldı.	Karahanlılar yıkıldı.

Büyük Selçuklu: Adını Tuğrul Bey'in dedesi **Selçuk Bey'den** aldı. Tuğrul Bey döneminde bugünkü İran ve Suriye'nin büyük kısmı alındı. En parlak dönem **Melikşah** dönemidir; **Nizamülmülk** hem Alparslan'a hem Melikşah'a vezirlik yaptı. **Günümüze kalan eserler:** İsfahan Cuma Camii ve Hoca Nazar Kervansarayı (İran), Gümüştekin Medresesi ve Halep Kalesi (Suriye). **Türk-İslam devletlerinden türbe ve ribat örnekleri:** Ayşe Bibi Türbesi (Kazakistan, Karahanlı), Ribat-ı Şerif (İran).

Öğrenme çıktısı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklayabilme

Kendimi Deniyorum

A. Doğru mu, yanlış mı?

Cümle doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız.

☐ 1. İslamiyet öncesi Türklerde en yaygın inanç Gök Tengri'dir.
☐ 2. Talas Savaşı'nda Türkler Çinlileri desteklemiştir.
☐ 3. İlk Müslüman Türk devleti Karahanlılardır.
☐ 4. Divanü Lügati't-Türk'ü Yusuf Has Hâcib yazmıştır.
☐ 5. Kurgan geleneği yerini türbe mimarisine bırakmıştır.

B. Eşleştirelim

Kavramın harfini ilgili açıklamanın başındaki kutuya yazınız.

A) Kutadgu Bilig	☐	"Sultan" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı
B) Gazneli Mahmud	☐	Mutluluk veren bilgi
C) Ribat	☐	Din büyüklerini anlatan hikâye
D) Medrese	☐	İpek Yolu'ndaki kervansaray
E) Menkıbe	☐	İlk yatılı üniversite kabul edilen kurum

C. Boşlukları dolduralım

Kelimeler: **Karahanlılar** **Talas** **Arap** **kurgan**

1. İslamiyet öncesi anıt mezara ..... denir.
2. Müslüman Türklerin yaygın kullandığı alfabe ..... alfabesidir.
3. Resmî dili Türkçe olan ilk Müslüman Türk devleti ..... devletidir.
4. 751'deki savaş ..... Savaşı'dır.

D. Düşünelim, yorumlayalım

1. Bir Türk boyu İslamiyet'i kabul ettikten sonra çadırda yaşamayı sürdürmüş, ama şehirde cami ve medrese yaptırmış; çocuklarına hem Türkçe hem Arapça adlar vermiştir.

a) Bu boyun hayatında değişen ve değişmeyen ikişer özelliği yazınız.
b) "Değişim kopuş değil, kaynaşmadır." sözünü bu örnekle yorumlayınız.

2. Kaşgarlı Mahmud'un eserindeki harita daire biçimindedir. Eser, Türkçenin Arapçadan zengin bir dil olduğunu göstermek için de yazılmıştır.

a) Bu bilgiler 11. yüzyılda Türkler hakkında hangi sonuçları gösterir?
b) Böyle bir eser, Türk dili ve kültürünü korumaya nasıl katkı sağlamıştır?

Bu konunun şarkısını Onur Akmeşe YouTube kanalından dinlemeyi unutmayın!